

Programmi objekt

Programmi objektiks on ajaloolised looduslikud pühapaigad – loodusliku välisilmega paigad, millega seostub ohverdamisele, pühakspidamisele, ravimisele, palvetamisele vm usulisele või rituaalsele tegevusele viitavaid folkloristlikke, arheoloogilisi, ajaloolisi, etnoloogilisi vm andmeid. Programm hõlmab paiku ja objekte, mille aktiivse kasutamise algus ulatub 20. sajandist varasemasse aega.

Ajaloolised looduslikud pühapaigad võivad olla nii kompleks- kui üksikmuistiseid. Kompleksmuistised on teatud territooriumi hõlmavad objektid, mille piires võib eristada konkreetseid usulise või rituaalse tähendusega üksikobjekte (nt pärimuse või toponüümide põhjal erilist tähendust omanud puud, allikad, kivid, vared või lohud hiiealal).

Territooriumina määratletud objektide puhul hõlmab loodusliku pühapaiga mõiste ka taimestikku (puud, põõsad) ning seal paiknevaid üksikobjekte.

Pühapaiga määratlemisel on lähtekohaks:

- 1) folkloristlikud ja etnoloogilised andmed: arhiividesse talletatud ja elav kohapärimus, sh 18.-20. sajandi allikapublikatsioonides ja kodu-uurimuslikes materjalides sisalduv teave;
- 2) toponüümid: paiga sakraalsust (nt *püha*, *hiis/iis*, *ohvri-*, *ravi-*, *taara-* vms, *uku-* jne), samuti rituaalseid tegevusi ja ravimistoiminguid või ravitavaid haigusi (nt *silmaläte*, *maa-aluste kivi*) (nt *silmaläte*, *maa-aluste kivi*) väljendavad kohanimed;
- 3) arheoloogilised andmed: leiud ja leiuteated; pühapaigale viitavad kaevamistulemused;
- 4) ajaloolised andmed: kroonikates, ajaloolistel kaartidel jt kirjalikes allikates leiduvad teated;
- 5) elav traditsioon (nt ravivee võtmine, ravimine, ohverdamine jms) või sellele viitavad märgid (nt sepanaelad puutüves, kivile viidud annid).

Programmi objektiks olevate pühapaikade peamised rühmad

Programmi objektid jagunevad täismahus ja piiratud mahus inventeeritavateks. Täismahus inventeeritavate objektide kohta koostatakse loodava juhendi alusel üksikasjalikud kirjeldused. Piiratud mahus objektide puhul hõlmab töö nende lokaliseerimist maastikul ja suulise traditsiooni talletamist.

I Täismahus inventeeritavad looduslikud pühapaigad

1. Paigad/territooriumid, mis võivad hõlmata erinevaid üksikobjekte (sh hiie-traditsiooni ja toponüümikaga seotud paigad, salad ja metsad)

2. Üksikobjektid

2.1 Kivid

2.2 Üksikpuud ja puuderühmad

2.3 Veekogud

2.3.1 Allikad

2.3.2 Jõed ja ojad

2.3.3 Järved jt seisuveekogud

2.3.4 Piirkonnad meres (karid, madalikud)

2.4. Maastikuvormid

2.4.1 Positiivsed pinnavormid: mäed, künkad, saared, soosaared

2.4.2 Negatiivsed pinnavormid: orud, lohud, augud

2.4.3 Muud pinnavormid: pangad, koopad jt

2.5 Kivivared

2.6 Ohvriaiad

2.7 Ohverdamissunduse jt riitustega seotud teeäärsed paigad

2.8 Kalmed, millega või millel paiknevate üksikobjektidega (kivid, puud) seostub traditsioon pühadusest ja ohverdamisest

2.9 Katolikuaegsed kabeliasemed

3. Muud riitusepaigad

3.1 Üksikud ristipuud ja ristipuude grupid

3.2 Lautsi puud

3.3 Muude maagiliste tegevustega (nt ilma muutmine, mehelesaamis- ja viljakusmaagia, kodukäija tõrjemaagia) seotud objektid

II Lokaliseerimise ja suulise traditsiooni talletamise tasandil hõlmatavad objektid

1. pärimuses või kohanimedes kajastuvad kalmed, kiriku- ja kabelikohad ning ristimäed, millega ei seostu traditsiooni pühadusest ega ohverdamisest;
2. kesksed jaanitulepaigad, mille aktiivse kasutamise algus ulatub 19. sajandist varasemasse aega;
3. maastikul paiknevad üksikud kiviristid;
4. rahvatraditsioonis eksimise ja nägemustega seotud paigad;
5. lohukivid: juhul, kui neid peaks juurde avastatama välitööde käigus

III Programmiga mittehõlmatavad objektid

1. lohukivid üldiselt (va. Pühapaiga staatusele viitavad suulise traditsiooniga objektid);
2. pärimuses mittekajastuvad, vaid arheoloogiliste tunnuste põhjal identifitseeritavad kalmed;
3. pühakodade riikliku programmiga hõlmatud arhitektuurilised objektid (kirikuhooned, palvemajad);
4. kirikaiad, kihelkonnasurnuaiad ja muud uusaegsed kalmistud.